

Sp.

367. Nefndarálit

[24. mál]

um till. til þál. um árstíðabundinn iðnað.

Frá allsherjarnefnd.

Nefndin hefur rætt tillöguna og leitað umsagna nokkurra aðila (sbr. fylgiskjöl). Sér nefndin ýmsa örðugleika á árstíðabundnum iðnaði og telur, að hann megi ekki skerða eðlilega vaxtarmöguleika venjulegs iðnaðar í landinu. Hins vegar er til svo mikils að vinna, ef grundvöllur finnst fyrir slíkan iðnað, að sjálfsgætt er að rannsaka málið til hlítar. Hefur nefndin því orðið sammála um að mæla með samþykkt tillögunnar. — JS var fjarverandi, þegar málið var afgreitt.

Alþingi, 21. marz 1957.

Benedikt Gröndal,
form., frsm.

Eiríkur Þorsteinsson,
fundaskr.

Ásgeir Bjarnason.

Steingr. Steinþórsson.

Björn Jónsson.

Björn Ólafsson.

Fylgiskjal I.

IÐNAÐARMÁLASTOFNUN ÍSLANDS

28. des. 1956.

Vegna bréfs yðar frá 6. desember 1956, þar sem þér óskið umsagnar Iðnaðarmálastofnunar Íslands um tillögu til þingsályktunar um, að Alþingi feli ríkisstjórninni „að láta fara fram ýtarlega rannsókn á því, hvort ekki sé framkvæmanlegt og hagfellt að koma upp þar í landnu, sem árstíðabundið atvinnuleysi er, iðnaði, sem rekinn sé á þeim árstíma, þegar önnur vinna er minnst,“ leyfum vér oss að vekja athygli á því, að stofnunin hefur áður látið frá sér fara greinargerðir varðandi þingsályktanir um atvinnumál, þar sem m. a. var fjallað um iðnað og árstíðabundið atvinnuleysi úti á landi. Leyfum vér oss að vísa til tveggja greinargerða vegna þingsályktunar um undirbúning heildaráætlunar um jafnvægi í byggð landsins, en þær voru sendar alþingismönnum hr. Gísla Guðmundssyni og hr. Gísla Jónssyni í október 1954 og júní 1955.

Eins og fram hefur komið í þessum gögnum, er það yfirleitt verulegum erfiðleikum bundið að setja á stofn iðnað til að bæta úr árstíðabundnu atvinnuleysi. Kemur þar einkum til, að ekki er unnt að festa fjármagn að neinu ráði í framleiðslufyrirtækjum, sem standa aðgerðarlaus talsverðan hluta úr ári, samtímis því sem sams konar fyrirtæki annars staðar dreifa vaxtakostnaði og öðrum fastakostnaði sínum á ársframleiðslu, og einnig, að slíkur iðnaður má ekki útheimta sérhæfni eða sérkunnáttu af verkafólkinu, enda til þess ætlað, að hann veiti þeim atvinnu, konum, unglungum og körlum, sem vinna að jafnaði við framleiðslustörf, sjósókn og fiskiðnað yfir hinn svokallaða hjargræðistíma.

Þrátt fyrir þetta teljum vér ekki útilokað, að vera kunnir fyrir hendi á einstökum stöðum skilyrði til eins konar árstíðabundins atvinnubótaíðnaðar, sem ekki þyrfti mikla fjárfestingu eða sérhæft vinnuafli. Væri að sjálfsögðu æskilegt að stofna til slíks iðnaðar, þar sem athugun leiddi í ljós, að nauðsynleg skilyrði væru fyrir hendi og slíkt gæti stuðlað að auknu jafnvægi í byggð landsins. Eru líkur til, að athugun þessara mála í framhaldi af athugunum, sem þegar hafa átt sér stað, mundi varpa nýju ljósi á þá möguleika, sem kunna að vera fyrir hendi í þessu efni.

Auk tveggja ofangreindra greinargerða viljum vér að endingu benda á skýrslu Atvinnumálanefndar ríkisins frá 1952, sem inniheldur ýmsan fróðleik um atvinnuskilyrði úti á landi.

Virðingarfyllst,
Iðnaðarmálastofnun Íslands,
Sveinn Björnsson,
framkvstj.

Allsherjarnefnd sameinaðs Alþingis, Alþingishúsinu, Reykjavík.

Fylgiskjal II.

SAMBAND ÍSLENZKRA SAMVINNUFÉLAGA

Reykjavík, 16. marz 1957.

Sem svar við bréfi hins háa Alþingis 6. þ. m., þar sem óskað er eftir umsögn vorri um tillögu um rannsókn á árstíðabundnum iðnaði, viljum vér taka fram eftirfarandi:

1. Iðnaðardeild Sambandsins hefur í mörg ár orðið vör við mikinn áhuga víða um land á stofnsetningu iðnfyrirtækja, m. a. til að bæta úr árstíðabundnu atvinnuleysi. Hafa deildinni borizt margar óskir frá kaupfélögum um slíkan iðnað.

2. Sambandið hefur, eins og getið er um í greinargerð tillögunnar, sett á stofn eina verksmiðju á Húsavík, sem starfar aðeins 9 mánuði ársins, og er árangur hennar eftir ástæðum góður. Nú er unnið að undirbúningi annarrar verksmiðju, sælgætisverksmiðju í Borgarnesi, sem að vísu mun starfa allt árið, en getur aukið og minnkað starfslið nokkuð eftir árstíðum.
3. Oss er ljóst, að ýmsir annmarkar og erfiðleikar eru á slíkum iðnaði, t. d. í sambandi við hagnýtingu húsnæðis og véla og niðurgreiðslu stofnkostnaðar. Verður því að velja vandlega þá starfsemi, sem rekin yrði á slíkum grundvelli, og tryggja það sem bezt, að viðkomandi iðngrein þyldi að starfa við slíkar aðstæður. Þá verður og að hafa í huga, hvort slíkar verksmiðjur hafa bein eða óbein áhrif á annan iðnað, sem fyrir er í landinu, þannig að kröftum iðnaðarins verði ekki óhyggilega dreift eða á óréttlátan hátt spillt fyrir starfsskilyrðum þeirra verksmiðja, sem fyrir eru.
4. Með tilliti til þess, að sú reynsla, sem vér höfum fengið, er jákvæð og þörfin fyrir umræddan iðnað er mikil, teljum vér rétt og skynsamlegt að láta fram fara ýtarlega athugun á þessum málum, eins og tillagan gerir ráð fyrir.

Með virðingu,

pr. pr. Sambands ísl. samvinnufélaga,
Harry Frederiksen.

Til allsherjarnefndar sameinaðs Alþingis, Reykjavík.

Fylgiskjal III.

FÉLAG ÍSLENZKRA IÐNREKENDA

Reykjavík, 13. des. 1956.

Allsherjarnefnd sameinaðs Alþingis, Alþingi, Reykjavík.

Með tilvísun til bréfs háttvirtrar allsherjarnefndar, dags. 6. des. s. l., vill stjórn Félags íslenskra iðnrekenda í eftirfarandi erindi gera grein fyrir afstöðu sinni til tillögu þeirrar til þingsályktunar um árstíðabundinn iðnað, sem lögð hefur verið fyrir Alþingi.

Í greinargerð með tillögunni er gert ráð fyrir þeim möguleika, að „stofnsett verði víðs vegar um landið“ iðnfyrirtæki, sem einungis verði rekin hluta úr árinu til atvinnujöfnunar á viðkomandi stöðum.

Stjórn F. Í. I. telur þá braut, sem þingsályktunartillagan með greinargerðinni gerir ráð fyrir, að lagt verði inn á, mjög varhugaverða og jafnvel háskalega, ekki aðeins fyrir iðnaðinn í landinu, heldur einnig vegna atvinnulífsins í heild. Það er jafnframt álit hennar, að þessi leið leysi ekki til frambúðar hin raunverulegu vandamál fólksins, sem á við atvinnuleysi að stríða, og það sé því alls ekki með þessum hætti, sem stjórnarvöldunum beri að snúast gegn árstíðabundnu atvinnuleysi víðs vegar um landið.

Til rökstuðnings þessum skoðunum, skal hér vikið að nokkrum atriðum, en það jafnframt tekið fram, að hér er um að ræða bæði viðfeðmt og viðurhlutamikið málefni, sem trauðla verða gerð ýtarleg skil í fjótu bragði. Væntanlega munu þau atriði, sem hér verður dregið á, þó nægja til þess að skýra sjónarmið félagsins.

1. Aukning fjárfestingar án framleiðsluaukningar.

Það virðist nokkurn veginn ljóst, að slíkur árstíðabundinn iðnaðarrektur víðs vegar um landið hefði í för með sér stóruauka fjárfestingu í vélum, tækjum og jafnvel húsakosti, án þess að framleiðsluaukning þyrfti að verða, þar sem ætla má,

að hin nýju fyrirtæki mundu ekki síður taka markað frá innlendum iðnaðarfyrirtækjum, sem fyrir væru í greininni, en innflytjendum hliðstæðra vara. Lítil líkindi eru einnig til þess, að með þessum hætti verði í bráðina komið upp útflutningsiðnaði, heldur einkum unnið að framleiðslu fyrir staðbundnar þarfir.

Aukning fjárfestingar án framleiðsluaukningar í greininni veldur því, að fasti kostnaðurinn nýtist verr en ella, en slæm nýting hans stofnar rekstrargrundvelli fyrirtækjanna í voða, ekki aðeins þeirra nýju, heldur einnig þeirra, sem fyrir eru.

2. Rekstrarhagkvæmni gamalla fyrirtækja skert.

Hér er því komið að mikilvægri staðreynd, sem erfitt yrði að sneiða hjá. Nýju fyrirtækin, sem væntanlega yrði komið á fót með opinberri fyrirgreiðslu á einhvern hátt, mundu sveigja mjög að eldri fyrirtækjum með takmörkun á sölu-svæði þeirra og knýja þau þannig til lélegri nýtingar afkastagetu sinnar og valda hækkuðum framleiðslukostnaði með því.

Til þessa hefur það verið gifurlegt vandamál í ýmsum greinum fiskiðnaðar okkar t. d., hve illa afkastagetan er nýtt af orsökum, sem hafa verið lítt viðráðanlegar (aflabrestur), og það væri því ófugstreymi að stofna af ásettu ráði til slíks hins sama í ýmsum greinum iðnaðarins, þar sem það ætti að vera óþarft. Sú samkeppni, sem fjölgun fyrirtækjanna mundi hafa í för með sér, yrði því bæði þjóðarbúinu og einstökum fyrirtækjum dýr.

Af þeim atriðum, sem þegar hafa verið nefnd, virðist mega telja sterkar líkur fyrir því, að þjóðarbúið verði að bera aukinn fjármagnskostnað og framleiðslukostnaður fyrirtækja muni hækka á einingu.

3. „Atvinnuleysi véla og tækja“.

Tilgangur þingsályktunartillögunnar er sá, að reynt verði að eyða árstíðabundnu atvinnuleysi fólks víðs vegar um landið, en hinu má ekki gleyma, að lögð eru drög að langvarandi „atvinnuleysi“ eða notkunarleysi nýrra véla, tækja og húsa, ef það er gert með þeim hætti, sem tillagan ber með sér. Það er að visu rétt, að það er dýrt fyrir þjóðina að láta vinnuaflið ónotað, en það er líka dýrt fyrir hana að nýta ekki vélar og tæki svo sem kostur er á. Loks ber og að hafa það hugfast, að vinnuaflið er yfirleitt hreyfanlegra en vélar, tæki og hús, og það er því jafnan varhugavert að hlaða upp slíkum fastafjármunum á stöðum, þar sem óvist er, hve lengi þeir koma að gagni og hve lengi fólk verður til þess að nýta þá. Hugsanlegt er, að síðar þyrfti jafnvel að flytja fólk á þessa staði til að nýta atvinnutækin, sem upphaflega hefði verið komið á fót til að nýta vinnukraft fólksins.

Þetta „atvinnuleysi véla og tækja“ mundi hverfa, ef bæði vélarnar og vinnuaflið væri notað allan ársins hring, en þá væri meginröksemdin fyrir tillögunni jafnframt fallin brott.

4. Gildi staðarvalsins vanmetið.

Eitt þeirra atriða, sem venjulega eru þyngst á metunum við stofnsetningu fyrirtækja, er staðarvalið. Með því að velja hagkvæman stað fyrir fyrirtækið er verið að lækka framleiðslukostnað þess. Nokkur þeirra atriða, sem hafa þýðingu í þessu sambandi, eru nægur aðgangur að vinnuafli með mikla verkþekkingu, góður aðgangur að hráefnum og orkulindum, greiðar samgöngur og nálægð nægilega stórra markaða. Þá er það oft mikilsvert, að nokkur reynsla hafi fengizt í hliðstæðri framleiðslu á staðnum áður og stjórnendurnir hafi þekkingu á henni fyrir fram. Það mun vera alveg undir hælinn lagt, hvort þessi skilyrði eru fyrir hendi, þegar stofna á til árstíðabundins iðnaðar til útrýmingar atvinnuleysi. Nægilegt vinnuafli mun að visu vera fyrir hendi, en óvist er um fagþekkingu, orku og markaði, nema þróngan markað á staðnum.

5. Kostir stórrekstrar sniðgengnir.

Allar líkur benda til þess, að hér mundi ekki verða um stórrekstur að ræða, jafnvel ekki á íslenzkan mælikvarða, því að engir möguleikar væru á því að nýta mikið fastafjármagn, m. a. vegna markaðsskilyrða hér á landi. Auk þess væri slíkt dýrt ævintýri, ef iðnaðurinn ætti að vera árstíðabundinn. Einnig mundu nýju fyrirtækin að öllum líkindum valda samdrætti í framleiðslu eldri fyrirtækja, eins og áður er minnt á.

Hér er ekki ástæða til þess að rekja alla hina margvislegu kosti stórrekstrar umfram smárekstur, en þó skulu nokkur helztu atriðin talin, þar sem sú tillaga, sem hér er til umræðu, mundi auka smárekstrarsnið iðnaðarins, ef hún næði fram að ganga.

Frá tæknilegu sjónarmiði hefur stórrekstur margvislega kosti, svo sem aukna möguleika á verkaskiptinu, betri nýtingu hráefna, meiri möguleika á fullu afkastasamræmi véla og tækja, auk þess sem notkun stórvirkra véla og tækja verður betur við komið. Öll þessi atriði gera fyrirtækjum í flestum greinum, ekki sízt margvislegum iðnaði, hagkvæmt að framleiða í allstórum stíl, og það lækkar framleiðslukostnað þeirra.

Ef umræddar tillögur ná fram að ganga, er í raun og veru verið að skerða möguleika íslenzkra iðnaðarfyrirtækja á því að leita sér hagkvæms stærðarforms bæði í tæknilegu, markaðslegu og fjárhagslegu tilliti.

6. Markar spor aftur á bak.

Umrædd tillaga mundi óhjákvæmilega marka spor aftur á bak í þróunarsögu iðnaðarins, frá nútíma verksmiðjuíðnaði í stóru sniði til hokursiðnaðar með heimilis- eða héraðsbúskaparsniði. Sérstaklega er hokurshátturinn afdrifaríkur í fjármagnsfrækum greinum, en þær eru mun fleiri nú á dögum en á tímum héraðsbúskapar fyrir iðnbýltinguna miklu.

7. Möguleikar á misnotkun.

Rétt er að benda á það atriði, að stofnun slíkra iðnaðarfyrirtækja sem tillagan gerir ráð fyrir, fyrir atbeina hins opinbera, felur jafnan í sér hættu á misnotkun á ýmsu sviði. Þannig gæti óheppileg hreppapólitik orðið orlagavaldur heilla iðnaðargreina á Íslandi. Til slíks er varhugavert að stofna á opinberan hátt.

8. Litil raunhæf bót á atvinnleysinu úti á landi.

Loks er þess að gæta, að tillögunni er vafalaust ætlað að ráða bót á atvinnuleysi víðs vegar um landið til þess að koma í veg fyrir brottflutning fólks úr byggðarlögum og flóttu frá þeim atvinnuvegum, sem þar eru stundaðir þann hluta ársins, sem ekki er „dauður tími“, þ. e. a. s. sjávarútvegi, fiskiðnaði og e. t. v. landbúnaði. Þessi áhrif verður þó mjög að draga í efa, þótt þeirra gæti e. t. v. eitthvað.

Hugsanlegt er, að kynni fólksins af störfum við árstíðabundna iðnaðinn verði til þess, að ríkisvaldið standi einn góðan veðurdag frammi fyrir kröfum þess um að fá að fullnýta iðnaðarfyrirtækin allan ársins hring, þar sem þessi vinna falli þeim betur og þeim sé illa við að hlaupa úr einu í annað. Ef þeim kröfum verður ekki sinnt, er hugsanlegt, að þetta fólk flýi sitt byggðarlag til þess að komast að öðrum störfum í Reykjavík eða annars staðar, þar sem betur gegnir en heima fyrir — ekki þrátt fyrir hinn árstímabundna iðnað, heldur vegna hans.

9. Reynsla, sem fengizt hefur.

Viðvíkjandi dæmi því um rekstur árstíðabundins iðnfyrirtækis, sem getið er um í greinargerð með þingsályktunartillögunni, virðist það síður en svo vera með-

mæli með árstíðabundnum iðnaði eftir þeim tölum, sem þar eru tilgreindar um rekstur fyrirtækisins.

Samkvæmt því nema greidd vinnulaun um kr. 40.00 á hverja skyrtnu, sem mun vera um 75% hærri vinnslukostnaður en um er að ræða t. d. hér í Reykjavík.

Fastakostnaður fyrirtækis sem þessa verður einnig tiltölulega mjög hár á hverja framleiðslueiningu, t. d. vaxtakostnaður, en skýrt er frá því, að binda hafi þurft í fyrirtækinu kr. 670000.00.

Af þeim ástæðum, sem nú hafa verið nefndar, leggst stjórn Félags íslenzkra iðnrekenda gegn því, að tillaga sú til þingsályktunar, sem hér um ræðir, verði samþykkt í núverandi forni, en vill þó jafnframt taka fram, að hún hefur fullan skilning á þeim erfiðleikum, sem hljótast af árstíðabundnu atvinnuleysi víðs vegar um landið.

Hér er hins vegar hvorki vettvangur til þess að ræða þetta vandamál til hlítar né koma fram með tillögum, sem stjórn F. Í. I. telur vænlegri til árangurs og heppilegri til góðra áhrifa á atvinnulífið en umrædd þingsályktunartillaga.

Á það má þó benda, að í Áliti og tillögum atvinnunefndar ríkisins 1954 eru ábendingar um, að athugaðir séu möguleikar á aukinni iðnaðarstarfsemi úti á landi, en þar er ekki gert ráð fyrir „árstíðabundnum“ iðnaði né iðnfyrirtækjum í iðngreinum, sem nú þegar hafa framleiðsluafköst til þess að fullnægja þörf innanlandsmarkaðsins.

Í greinargerð Jafnvægisnefndar í sept. 1956 er einnig rætt um möguleika á auknum iðnaði í því skyni að stuðla að jafnvægi í byggð landsins, en athuganir nefndarinnar hafa eigi, svo að oss sé kunnugt, leitt til neinna tillagna um „árstíðabundinn“ iðnað.

Að lokum bendir stjórn F. Í. I. á það, að önnur sjónarmið koma að ýmsu leyti til greina, ef um það er rætt að stofnsetja ný iðnaðarfyrirtæki úti á landi með það fyrir augum, að þau vinni allan ársins hring og nýti afkastagetuna svo sem bezt má verða. Þá koma til álita öll almenn atriði varðandi fjölgun og staðsetningu iðnaðarfyrirtækja.

Virðingarfyllt,
Félag ísl. iðnrekenda.
Pétur Sæmundsen.